

Кәбілдік кәрізді және инженерлік инфрақұрылымды пайдалану қағидаларын бекіту туралы

Алматы қаласы әкімдігінің 2024 жылғы 19 шілдедегі № 3/407 қаулысы. Алматы қаласы Әділет департаментінде 2024 жылғы 19 шілдеде № 1775-02 болып тіркелді.

Қазақстан Республикасының "Алматы қаласының ерекше мәртебесі туралы" Заңының 4 бабы 9-18) тармақшасына сәйкес Алматы қаласының әкімдігі **ҚАУЛЫ ЕТЕДІ:**

1. Қоса беріліп отырған Кәбілдік кәрізді және инженерлік инфрақұрылымды пайдалану қағидалары қосымшаға сәйкес бекітілсін.

2. "Алматы қаласы Кәсіпкерлік және инвестициялар басқармасы" коммуналдық мемлекеттік мекемесі Қазақстан Республикасының заңнамасымен белгіленген тәртіпте:

1) осы қаулыны Алматы қаласы Әділет департаментінде мемлекеттік тіркеуді;

2) осы қаулы ресми жариялағаннан кейін оны Алматы қаласы әкімдігінің интернет-ресурсында орналастыруды қамтамасыз етсін.

3. Осы қаулының орындалуын бақылау Алматы қаласы әкімінің жетекшілік ететін орынбасарына жүктелсін.

4. Осы қаулы алғаш ресми жарияланғаннан кейін күнтізбелік он күн өткен соң қолданысқа енгізіледі.

Алматы қаласының әкімі

Е. Досаев

Алматы қаласы әкімдігінің

2024 жылғы 19 шілдедегі

№ 3/407 Қаулыға

қосымша

Кәбілдік кәрізді және инженерлік инфрақұрылымды пайдалану қағидалары

1. Жалпы ережелер

1. Осы Кәбілдік кәрізді және инженерлік инфрақұрылымды пайдалану қағидалары (бұдан әрі-қағидалар) "Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы", "Алматы қаласының ерекше мәртебесі туралы", "Байланыс туралы", "Қазақстан Республикасындағы сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі туралы" Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес әзірленген.

2. Қағидалардың мақсаты кәбілдік кәрізге тиісті күтім жасау, оның ішінде техникалық пайдалануды ұйымдастыру, сондай-ақ қызмет ету мерзімін ұзарту жолымен оның сақталуын қамтамасыз ету жөніндегі іс-шараларды регламенттеу болып табылады.

3. Қағидалар коммуналдық меншіктегі кәбілдік кәрізді пайдалануды ұйымдастыру жөніндегі міндетті нормативтік талаптарды білдіреді, оларды кәбілдік кәріздің мақсатына сай қолданылуы үшін оның тиісті жай-күйін қамтамасыз ету үшін орындау қажет.

4. Осы Қағидаларда мынадай ұғымдар қолданылады:

1) кәбілдік кәріз - кәбілдік кәрізді төсеуге, монтаждауға және оған техникалық қызмет көрсетуге арналған жерасты құбырлары мен құдықтарының жиынтығы.

2) уәкілетті орган - Алматы қаласы әкімдігінің Алматы қаласының кәбілдік кәрізін күтіп-ұстау және дамыту саласындағы функцияларды жүзеге асыратын құрылымдық бөлімшесі;

3) уәкілетті ұйым - Алматы қаласының аумағында жергілікті бюджет есебінен салынған кәбілдік кәрізді пайдалануды жүзеге асыратын, Алматы қаласының әкімдігі белгіленген тәртіппен айқындайтын заңды тұлға.

2. Кәбілдік кәрізді пайдалануды ұйымдастыру

5. Кәбілдік кәрізді пайдалануды пайдаланушы ұйым (кәбілдік кәріз иесі) жүзеге асырады және оған мыналар кіреді:

- 1) пайдалануға беру;
- 2) пайдалануды жоспарлау;
- 3) қызметкерлерді техникалық пайдалануға жіберу;
- 4) пайдалану құжаттамасын есепке алу, есептілік және жүргізу;
- 5) техникалық жағдайын бақылау және бағалау;
- 6) техникалық қадағалау;
- 7) кәбілдік кәрізге техникалық қызмет көрсету;
- 8) ағымдағы жөндеу;
- 9) күрделі жөндеу;
- 10) апаттық мен зақымдануларды жою жөніндегі жұмыстарды ұйымдастыру;
- 11) қауіпсіз еңбек жағдайларын жасау.

6. Кәбілдік кәрізді пайдалануға жауапты заңды тұлға қажетті техникалық пайдалану құжаттамасының болуын қамтамасыз етуге міндетті, оны әзірлеу және жүргізу пайдалану барысында жүзеге асырылады.

3. Пайдалануға беру

7. Салынған кәбілдік кәріз объектісін пайдалануға беруді құрылысқа тапсырыс беруші бекітілген жобаға сәйкес толық дайын болған және сәйкестік туралы декларация, құрылыс-монтаждау жұмыстарының сапасы және орындалған жұмыстардың бекітілген жобаға сәйкестігі туралы қорытындылар болған кезде жүргізеді.

8. Салынған кәбілдік кәріз объектісінің толық дайындығы құрылыс салуды ұйымдастыру және құрылыс саласындағы рұқсат беру рәсімдерінен өту қағидаларына сәйкес айқындалады, салынған кәбілдік кәрізді пайдалануға қабылдау актімен ресімделеді және ол бекітілуге жатады.

9. Құрылыс объектісінің құрамында салынған кәбілдік кәрізді қабылдау актісін бекітуді құрылысқа тапсырыс беруші жүргізеді. Құрылыс объектісін пайдалануға қабылдау актісіне қол қойылған күн оны бекіту күні және салынған кәбілдік кәрізді пайдалануға беру күні болып есептеледі және оны объектіні пайдалануға қабылдаудың бекітілген актісінсіз пайдалануға жол берілмейді.

10. Тапсырыс беруші сәйкестік туралы декларация, құрылыс-монтажда жұмыстарының сапасы және орындалған жұмыстардың жобаға сәйкестігі туралы қорытындылар негізінде мердігермен (бас мердігермен), техникалық және авторлық қадағалауды жүзеге асыратын тұлғалармен бірлесіп атқарушылық техникалық құжаттаманың болуы мен толықтығы тұрғысынан тексеруге, тиісті акт бойынша Объектіні қарап шығуға және пайдалануға қабылдауға (объектіні түпкілікті тексеруді жүргізуге) міндетті пайдалануға қабылдауға дайындық).

11. Бекітілген жобалық шешімдерді және мемлекеттік (мемлекетаралық) нормативтерді бұзушылықтар анықталған жағдайда, сондай-ақ теріс қорытындылар болған кезде Тапсырыс беруші объектіні мердігер (бас мердігер) бұзушылықтарды жойғаннан кейін пайдалануға қабылдайды.

12. Белгіленген тәртіппен қабылданған кәбілдік кәрізді пайдаланушы ұйымның балансына беру Қазақстан Республикасының "Мемлекеттік мүлік туралы" Заңына сәйкес жүзеге асырылады.

4. Қызметкерлерді техникалық пайдалануға жіберу

13. Кәбілдік кәрізді техникалық пайдалануды пайдалану бөлімшелері жүзеге асырады, олардың саны мен мақсаты пайдаланушы ұйымның ұйымдық-штаттық құрылымымен анықталады.

14. Техникалық пайдалану жөніндегі жұмыстарға еңбекті қорғау жөніндегі нұсқамадан өткен, жұмыстарды орындаудың және зардап шеккендерге алғашқы көмек көрсетудің қауіпсіз әдістері мен тәсілдеріне оқытудан өткен, кәбілдік кәріз құрылғысын , пайдалану қағидаларын, қауіпсіздік шараларын регламенттейтін ішкі нормативтік құжаттарды зерделеген және тиісті сынақтарды тапсырған қызметкерлер жіберіледі.

15. Кәбілдік кәріз учаскелерінде жұмыстарды орындайтын қызметкерлер байланыс қызметкерлеріне арнаулы киімді, арнаулы аяқ киімді және басқа да жеке қорғаныш құралдарын тегін берудің қолданыстағы үлгілік салалық нормаларына сәйкес арнайы киіммен, арнайы аяқ киіммен және басқа да жеке қорғаныш құралдарымен қамтамасыз етілуге тиіс.

16. Кәбілдік кәріз учаскелерінде жұмыстарды орындайтын ұйымның басшысына қызметкерлерді арнайы аяқ киіммен, арнайы киіммен және басқа да жеке қорғаныш құралдарымен уақтылы қамтамасыз еткені үшін жауапкершілік жүктеледі.

5. Техникалық жағдайын бақылау және бағалау

17. Техникалық жай-күйді және пайдалануды ұйымдастыруды бақылау жүзеге асырылады:

1) лауазымды тұлғалармен қарап-тексеру немесе техникалық жай-күйін тексеру кезінде;

2) жоғары тұрған органдардың инспекциялауын (тексерулерін) жүргізу кезінде;

3) түгендеу кезінде;

4) техникалық қызмет көрсету мен жөндеуді пайдалану және жүргізу барысында

18. Кәбілдік кәріздің техникалық жай-күйін бағалау деп деформация дәрежесін және жеке құрылымдық элементтердің де, жалпы кәбілдік кәріздің де күй санатын анықтауға бағытталған сараптамалық жұмыс түсініледі.

19. Техникалық жағдайды бағалауды уәкілетті ұйым сәулет, қала құрылысы және құрылыс саласындағы мемлекеттік нормативтерге сәйкес жүзеге асырады.

6. Техникалық қадағалау

20. Құрылыс және жөндеу жұмыстарын орындау кезінде технологияның сапасы мен сақталуын техникалық қадағалауды Тапсырыс беруші (кәбілдік кәріз иесі) жүзеге асырады. Тапсырыс беруші техникалық қадағалауды ұйымдастыру кезінде сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі саласында инжинирингтік қызметтер көрсету қағидаларын, Қазақстан Республикасының басқа да нормативтік құқықтық актілерін және техникалық қадағалау қызметтерін көрсету туралы шарттың талаптарын басшылыққа алады.

21. Жөндеу жұмыстарының орындалуын техникалық қадағалауды жүзеге асыру үшін мамандар мен лицензия болмаған кезде Тапсырыс берушінің функцияларын орындауға лицензиясы бар ұйымдарды шарт негізінде тарту қажет.

7. Техникалық қызмет көрсету

22. Кәбілдік кәрізге техникалық қызмет көрсету жерасты құбырлары мен құдықтарындағы ақаулар мен зақымдардың пайда болуын уақтылы болдырмауға, зақымдануды анықтауға және жоюға бағытталған.

23. Кәбілдік кәрізге техникалық қызмет көрсету жұмыс көлеміне және оларды орындау мерзімділігіне қарай ағымдағы (күнделікті) және мерзімді жоспарлы-профилактикалық қызмет көрсетуге бөлінеді.

24. Кәбілдік кәрізге ағымдағы техникалық қызмет көрсету жүйелі түрде жүзеге асырылады, міндетті болып табылады және арнайы жоспарланбайды.

25. Кәбілдік кәрізге жоспарлы-профилактикалық техникалық қызмет көрсету мезгіл-мезгіл техникалық қызмет көрсету журналына үлкен ақауларды жаза отырып, анықталған ақауларды тексеру және жою арқылы жүзеге асырылады.

26. Кәбілдік кәрізге жоспарлы-профилактикалық техникалық қызмет көрсету жоспар - кесте бойынша, бірақ жылына кемінде екі рет жүргізіледі.

27. Көктемгі тексеру кезінде кәбілдік кәріздің көктемгі-жазғы кезеңде пайдалануға дайындығы, күзгі-қысқы кезеңде пайдалануға дайындық бойынша жұмыстардың көлемін анықтау және тексеру жүргізілген жылы ағымдағы жөндеу жоспарына енгізілген жөндеу жұмыстарының көлемін нақтылау тексеріледі.

28. Күзгі тексеру кезінде кәбілдік кәріздің дайындығы тексеріледі күзгі-қысқы кезеңде пайдалануға келесі жылдың ағымдағы жөндеу жоспарына енгізілген жөндеу жұмыстарының көлемі нақтыланады.

29. Техникалық қызмет көрсетудің кезеңділігі мен көлемін, сондай-ақ кәбілдік кәрізге техникалық қызмет көрсету жөніндегі жұмыстардың құрамын өндіруші нұсқаулықтары мен пайдаланудың нақты жағдайларын ескере отырып, пайдаланушы ұйымдар дербес белгілейді.

8. Ағымдағы жөндеу

30. Ағымдағы жөндеу жоспарлы жөндеудің көлемі бойынша ең төменгі түрі деп аталады, онда кәбілдік кәрізді пайдалану процесінде туындайтын жекелеген ақауларды жою арқылы мерзімінен бұрын тозудан жүйелі және уақтылы қорғау бойынша жұмыстар жүргізіледі.

31. Ағымдағы жөндеу бойынша жұмыстарды жүргізу қажеттілігі мен көлемі кәбілдік кәріздің техникалық жай-күйін тексеру және талдау нәтижелері бойынша айқындалады.

32. Ағымдағы жөндеу кәбілдік кәрізді салу (күрделі жөндеу) аяқталған сәттен бастап кезекті күрделі жөндеуге қойылған сәтке дейін оның тиімді пайдаланылуын қамтамасыз ететін кезеңділікпен жүргізілуі тиіс. Бұл ретте табиғи-климаттық жағдайлар, конструктивтік шешімдер, кәбілдік кәріздің техникалық жай-күйі мен пайдалану режимі ескерілуге тиіс.

33. Жоспарлы ағымдағы жөндеу кәбілдік кәріздің сақталуын және функционалдық мақсатын орындауды қамтамасыз етудің негізі болып табылады.

34. Кәбілдік кәрізді Ағымдағы жөндеуді пайдаланушы ұйым өз күшімен немесе белгіленген тәртіппен шарттық негізде бөгде ұйымдарды тарта отырып орындай алады. Ағымдағы жөндеуді өз күшімен (шаруашылық тәсілмен) немесе бөгде ұйымдардың қызметтері арқылы (мердігерлік тәсілмен) жүзеге асыру туралы шешімді пайдаланушы ұйымның басшылығы экономикалық орындылық, жөндеу жұмыстарының күрделілігі

және сапалы жөндеуді жүзеге асыру үшін білікті өз мемлекетінің болуы ұстанымын негізге ала отырып қабылдайды.

35. Кәбілдік кәрізді ағымдағы жөндеу кезінде:

- 1) кәбілдік кәріз учаскелеріндегі құдықтарды тазалау;
- 2) кронштейндер мен мойындарды түзету;
- 3) кронштейндер мен консольдерді бояу;
- 4) кірпіш құдықтардың қабырғаларын сылау;
- 5) темірбетон құдықтарының бөлінген тігістерін бітеу;
- 6) құдық люгінің отыруы;
- 7) люктің мойнын ұзарту, жарықтардың мойнына бітеу;
- 8) құдықтарды қайта құру;
- 9) қажет болған жағдайда ұңғымаларды гидрооқшаулау;
- 10) өтпейтін және қираған арналарды жөндеу;
- 11) жекелеген учаскелердегі құбырларды бетон плиталармен қорғауды;

12) құбырлар блогының конфигурациясын өзгерту немесе асбест-цемент құбырларын жылу құбырларымен қиылысу учаскелерінде төменгі қатардағы металл құбырлармен ауыстыру;

13) пластмасса құбырларын асбестцементті немесе бетонды құбырлармен ауыстыру

36. Қажет болған жағдайда ағымдағы жөндеу жұмыстарының түрлерін орындау тәртібі мен ерекшеліктері қолданыстағы технологиялық картасымен белгіленуі мүмкін.

37. Ағымдағы жөндеу бойынша орындалған жұмыстарды қабылдауды пайдаланушы ұйым басшысының бұйрығымен тағайындалған комиссия жүргізеді.

38. Ағымдағы жөндеу жұмыстарын қабылдау кезінде тексеріледі:

- 1) Орындалған жұмыстардың бекітілген жобалау-сметалық құжаттамаға сәйкестігі;
- 2) Орындалған жұмыстардың сапасы;
- 3) нормалар мен бағаларды қолданудың дұрыстығы;

4) жасырын жұмыстарға арналған актілердің және нормативтік құжаттарда көзделген басқа да атқарушылық құжаттаманың болуы

39. Ағымдағы жөндеудің орындалған жұмыстарын қабылдау актілері кәбілдік кәріздің әрбір учаскесі бойынша жасалады және пайдаланушы ұйымның басшысы бекітеді.

9. Күрделі жөндеу

40. Күрделі жөндеу кәбілдік кәріздің конструктивтік элементтерін ауыстыруды (толық немесе ішінара), сондай-ақ оларды техникалық жарамды жай-күйге келтіруді және аумақты абаттандыруды қалпына келтіру жөніндегі жұмыстарды орындауды көздейді.

41. Күрделі жөндеу жүргізу кезінде жөнделетін конструкциялардың нормативтік қызмет ету мерзімін қамтамасыз ететін материалдар мен жабдықтарды қолдану қажет.

42. Жұмыстардың құрамы күрделі жөндеу жүргізілгеннен кейін кәбілдік кәріздің жай-күйі барлық пайдалану және нормативтік талаптарды толық қанағаттандыратындай болуы тиіс.

43. Кәбілдік кәріздің конструктивтік элементтерін зерттегеннен кейін жөндеу жұмыстарының құрамы мен көлемін анықтау үшін ақаулы тізімдеме жасалады, оны пайдалану ұйымының басшысы бекітеді.

44. Кәбілдік кәрізді , оның конструктивтік элементтерін және ақаулы ведомостін техникалық тексеру актісі негізінде күрделі жөндеу жүргізуге жобалау және сметалық құжаттаманы әзірлеуге техникалық тапсырма жасалады.

45. Кәбілдік кәрізді тексеруге жобалау ұйымдары өкілдерінің қатысуы кезінде ақаулы ведомосқа жобалау ұйымының өкілдері де қол қояды.

46. Кәбілдік кәріздің негізгі құрылымдық элементтерін ауыстыру кезінде жобалық құжаттама міндетті түрде әзірленеді және жұмыс аяқталғаннан кейін атқарушылық құжаттама жасалады. Кейінгі жұмыстармен жасырылған жұмыстарды орындау кезінде міндетті түрде жасырын жұмыстарға актілер жасалады

47. Кәбілдік кәрізді күрделі жөндеу кезінде:

1) құдықтар мен құбырларды нормаларға сәйкес келтіру, оның ішінде:

- арналар арасындағы түйіспелер мен көпірлердің шөгуі, бұзылуы кезінде құбырларды түзету;
- жасырын жерасты құдықтарын сыртқы люктері бар құдықтарға қайта орналастыру ;
- шағын көлемді немесе тозығы жеткен ұңғымаларды үлгілік темірбетонға қайта өңдеу;
- типтік емес люктерді ауыстыру;
- ұңғымаларды гидрооқшаулау;

2) көше өткелдеріндегі аспалы кәбілдерді жою үшін және кәбіл трассасы өзгерген кезде ұзындығы 100 м дейінгі кәбілдік кәріз құрылғысы;

3) осы трассада оған кәбіл ауыстыра отырып, коллектор салу арқылы жарамсыз болып қалған көп тесікті кәбілдік кәрізді жөндеу;

4) құбырларды өткізу арқылы бос және бос емес арналарды тазалау

48. Күрделі жөндеу жұмыстарын қабылдау кезінде тексеріледі:

- 1) орындалған жұмыстардың бекітілген жобалау-сметалық құжаттамаға сәйкестігі;
- 2) орындалған жұмыстардың сапасы;
- 3) нормалар мен бағаларды қолданудың дұрыстығы;

4) жасырын жұмыстарға арналған актілердің және нормативтік құжаттарда көзделген басқа да атқарушылық құжаттаманың болуы.

49. Күрделі жөндеудің орындалған жұмыстарын қабылдау актілері кәбілдік кәріздің әрбір учаскесі бойынша жасалады және пайдаланушы ұйымның басшысы бекітеді.

10. Апаттар мен зақымдануларды жою жөніндегі жұмыстарды ұйымдастыру

50. Кәбілдік кәріз бүлінген жағдайда пайдаланушы ұйым:

- 1) зақымдану орнын, түрін, көлемін және оның себептерін анықтау;
- 2) кәбілдік кәрізде төселген байланыс кәбілдері бүлінген кезде байланыс кәбілдерінің меншік иелеріне (иелеріне) зақымдану орны, сипаты және қабылданатын шаралар туралы хабарлауға;
- 3) зақымдануды жою үшін жөндеу-қалпына келтіру жұмыстарын ұйымдастыруға;
- 4) зақымдануды жою жөніндегі жұмыстарды орындау тәртібі туралы шешім қабылдауға және оны жоюға құқылы;
- 5) кәбілдік кәрізді бүлдірген ұйым өкілінің қатысуымен акт жасауға құқылы.

51. Кәбілдік кәріздің зақымдануы жойылғаннан кейін орындалған жөндеу жұмыстары тексеріледі және кәбілдік кәріздің зақымдануын тіркеу журналына жазу жүргізіледі.

52. Құбырдың немесе құдықтың әрбір зақымдануын жою туралы кәбілдік кәріз паспортына немесе құдықтың паспортына жазба жасалады.

53. Егер зақым немесе апат үшінші тарап ұйымының әрекеттерінен туындаған жағдайда, қалпына келтіру жұмыстарына смета жасалады, ол кәбілді зақымдаған ұйымға төлеуге ұсынылады.

11. Қауіпсіз еңбек жағдайларын жасау

54. Пайдаланушы ұйымның басшысы кәбілдік кәрізді пайдалану кезінде салауатты және қауіпсіз еңбек жағдайларын жасау жөніндегі іс-шараларды жоспарлайды және іске асырады.

55. Қызмет көрсетуші персонал белгіленген мерзімдерге сәйкес еңбекті қорғау жөніндегі кіріспе нұсқамадан, жұмыс орнындағы алғашқы нұсқамадан, мерзімді нұсқамалардан өткеннен кейін ғана жұмысқа жіберіледі.

56. Кәбілдік кәрізді пайдалану кезінде қызмет көрсетуші персонал басшылыққа алынады:

- 1) еңбекті қорғау жөніндегі нормативтік актілермен;
- 2) еңбек заңнамасының нормаларымен;
- 3) басшы және инженерлік-техникалық құрамның қауіпсіздік шараларын сақтау жөніндегі функционалдық міндеттерін айқындайтын ведомстволық құжаттар.

57. Қауіпсіздік техникасының талаптарын орындау пайдалану бөлімшелерінің барлық персоналы үшін міндетті болып табылады.

58. Жұмыстарды жүргізу кезінде қауіпсіздік техникасы қағидаларын сақтау жөніндегі жұмыстың жай-күйі үшін жауапкершілік пайдалану бөлімшелерінің басшыларына, сондай-ақ штаттық және штаттан тыс болуы мүмкін еңбекті қорғау жөніндегі инженерлерге (инспекторларға) жүктеледі.

59. Техникалық қызмет көрсету және жөндеу жұмыстары басталғанға дейін кәбілдік кәріз құдықтары міндетті түрде электрлік немесе қолмен желдеткіштердің көмегімен желдетілуі керек. Ұңғымаларды ашу, оларда жарылыс қаупі бар газдың болуын тексеру және желдету қауіпсіздік техникасы қағидаларына сәйкес орындалады.

12. Инженерлік инфрақұрылым

60. Инженерлік инфрақұрылым жүйелері мен объектілері елді мекеннің типін, аумақтар мен құрылыстардың сипаттамасын, шаруашылық және өзге де қызмет түрін ескере отырып, халықтың тұруы және шаруашылық және өзге де қызметті жүзеге асыру үшін пайдаланылатын Алматы қаласының аумақтарында құрылады. Инженерлік инфрақұрылым объектілерін салу, оның ішінде жобалау құрамы, дайындау және беру тәртібі "Алматы қаласының ерекше мәртебесі туралы" Қазақстан Республикасы Заңының, "Қазақстан Республикасының жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы" Қазақстан Республикасы Заңының, "Сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі туралы" Қазақстан Республикасы Заңының және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілерінің талаптарын ескере отырып белгіленетін рұқсат құжаттамасының негізінде жүзеге асырылады.

61. Инженерлік инфрақұрылым объектілерін пайдалану және оған қызмет көрсету (жұмысқа жарамдылығын қамтамасыз ету) мамандандырылған эксплуатациялық ұйымдармен жүргізіледі.